

KONSTITUCIJA KAIP SIMBOLIS IR KAIP PRIEMONĖ

Prof. Alvydas Pumputis

Lietuvos teisės universitetas
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 40
Elektroninis paštas roffice@ltu.lt

Pateikta 2002 m. spalio 5 d.

Parengta spausdinti 2002 m. gruodžio 9 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Teisės istorijos katedros vedėjas profesorius habil. dr. Mindaugas Maksimaitis ir šio fakulteto Konstitucinės teisės katedros vedėja profesorė dr. Toma Birmontienė

S a n t r a u k a

Konstitucija daugiausia suprantama kaip taisyklių apie valdžios institucijas visuma. Vis dėlto tai, ką konstitucijos atspindi apie politinės visuomenės, kurioje jos yra priimtos, prigimtį, negali būti atskleista vien tik taisyklių rinkiniais arba teisinėmis normomis. Tai pasiekama konstitucijos kaip simbolio turiniu.

Visos informacijos, kurią perteikia konstitucija, neįmanoma sutalpinti į tam tikrą šiuolaikinę teisės formą. Čia ir pasireiškia konstitucijos kaip simbolio vaidmuo.

Konstitucijos įgyvendinimo procese labai svarbu konstituciją suvokti kaip simbolį ir kaip priemonę. Šios konstitucijos savybės viena kitą papildo, bet kartais ir tarpusavyje prieštarauja.

Konstitucijos apibrėžia pagrindinių valstybės institucijų galias. Manoma, kad tai yra pagrindinė jų egzistavimo priežastis [1, p. 6–7]. Paprastai lyginant konstitucijas vieną su kita atsižvelgiama į jų formą, kuria jos išreiškia savo turinį, įtvirtina valdžių padalijimą ir apriboja tam tikrus valstybės institucijų veiksmus. Tačiau konstitucijos ne tik „sukonstruoja“ valdžios struktūras ir jų santykius, bet ir apibrėžia jų specialias galias, atsakomybę ir jurisdikcijos ribas. Konstitucijos prisideda prie pačios valdomosios visuomenės modeliavimo, ir šis aspektas negali būti ignoruojamas.

Konstitucinė mintis sustiprina arba tiesiog byloja apie tam tikrus tos visuomenės kultūrinius ypatumus, kurie iš esmės palaiko politinės valdžios sistemą. Ypač konstitucinės idėjos padeda patvirtinti politinės visuomenės, iš kurios konstitucija reikalauja lojalumo, identitetą [2, p. 12]. Konstitucijos autoritetas taip pat patvirtina visuomenės, iš kurios reikalauja lojalumo, bendros prigimties įvaizdžius.

Kaip gi atkuriami šie visuomenės vaizdiniai? Vadinamosiose „programinėse“ konstitucijose akivaizdžiai apeliuojama į tautos simbolius. Tautinės vėliavos spalvų simbolinės reikšmės, politinės istorijos aspektų, tautos vertybių ir siekių tautos kalbos ar kalbų ypatingų bruožų arba tautos himno muzikos aprašymai konstitucijų nuostatose apeliuoja arba yra įtraukti tam, kad darytų įtaką kolektyvinei tautos sąmonei [3, p. 68]. Tačiau konstitucinės visuomenės simboliniai aspektai apima daugiau nei šios lengvai atpažįstamos formos. Konstituciniai simboliai – tai visi konstitucinės praktikos bruožai arba objektai, kurie tam tikru būdu dėl politinės visuomenės, kaip visumos, pagrindinių bruožų kelia (dažnai dviprasmiškus) stiprius jausmus.

Simbolinis konstitucijų aspektas pripažįstamas daugelio konstitucijų tekstuose. Konstitucija daugiausia yra suprantama kaip taisyklių apie valdžios institucijas visuma, savo forma panaši į įstatymų leidžiamosios valdžios priimamus teisinius aktus.

Vis dėlto tai, ką konstitucijos atspindi apie politinės visuomenės, kurioje jos yra priimtos, prigimtį, negali būti atskleista vien tik taisyklių rinkiniais arba teisinėmis normomis. Tai pasiekama konstitucijos kaip simbolio turiniu.

Tai pastebima, pavyzdžiui, lyginant Didžiosios Britanijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų konstitucinę struktūrą. Ypatinga konstitucinių idėjų (taip pat būdo ir lygio, iki kurio jos yra išreikštos konstitucijų dokumentuose) teisinė forma gali būti mažiau svarbi nei pačios idėjos. Idėjų esmė dažnai glūdi giliose dviprasmybėse, jos nėra aiškiai pateiktos, o to dažniausiai įstatymuose ieško teisininkai. Visos informacijos, kurią perteikia konstitucija, neįmanoma sutalpinti į tam tikrą šiuolaikinę teisės formą.

Čia ir pasireiškia konstitucijos kaip simbolio vaidmuo.

Konstitucijos taikymo procese labai svarbu konstituciją suvokti kaip simbolį ir kaip priemonę. Šios konstitucijos savybės viena kitą papildo, bet kartais tarpusavyje prieštarauja.

Šiuo požiūriu konstitucija patyrė kelis raidos etapus.

Visiems puikiai žinoma, jog pirmoji konstitucija atsirado kaip priemonė apsaugoti žmogaus teises nuo valdžios savivalės.

Pavykus konstitucinio reguliavimo modeliui konstitucija buvo labai, kartais gal net pernelyg sureikšmintą – ji įgijo simbolio prasmę.

Kartais akivaizdu, kaip labai tautai reikia simbolio ir paties valdžios fakto. Tai pastebima, kad ir priėmus JAV Konstituciją. Po Prancūzijos revoliucijos kilę karai Britanijoje ir kontinente padidino amerikietiškos produkcijos paklausą, o tai amerikiečiams sukrovė milžiniškus turtus. Paprasti žmonės daug negalvodami visus nuopelnus priskyre Konstitucijai. 1794 m. Richardas Blandas Lee sakydamas kalbą Kongrese dalijosi savo įspūdžiais:

„Aš tik paminėsiu, kaip pasikeitė situacija žemės ūkyje. Keliaudamas po įvairias Jungtinių Valstijų vietas aš pamačiau laukus, prieš keletą metų tuščius ir neįdirbtus, o dabar pilnus derliaus; išaugo nauji gyvenamieji rajonai; kiekviename veide matyti pasitenkinimas; stalai nukrauti maistu, žmonės atgavo pasitikėjimą ir dabar kiekvienas jaučiasi saugus po savo vynuogėdriu ar figmedžiu, jis neturi ko bijoti. Konstitucija siekė pagerinti žmonių gyvenimą ir jai tai pavyko“.

Be abejo, buvo ir skeptiškai nusiteikusių. „Tokie jau tie oratoriai – girdami dabarties valdymą, jie piešia šalių taip, lyg valdant senajam Kongresui, dar prieš priimant Konstituciją, Amerikoje nei medžiai būtų augę, nei upės tekėję“ [4, p. 707].

Tačiau tokie skeptikų žodžiai, diskretiškai sudėti į asmeninį dienoraštį, visuomenės nuomonės nepaveikė. Vargu ar Biblija buvo giriama daugiau nei Konstitucijos simbolis.

Williamas Johnsonas rašė: „Tai nuostabiausia žmogaus kada nors sukurta priemonė. Žinios ir tikslumas, pademonstruotas Jungtinių Valstijų Konstitucijoje, neturi sau lygių; sąžiningai prisipažįstu, kad studijavęs ją visą savo gyvenimą, ir dabar vis randu joje naujų nuostabių dalykų“ [4, p. 804].

Pasak aiškintojų, Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucija yra „sudedamoji amerikiečių identiteto dalis, tai Amerikos tautos gyvybės energijos šaltinis, jos svarbiausias simbolis ir išraiška <...> taip artimai susiję su tautos egzistavimu, kad vargu ar juos galima atskirti“ [5]. Anot Amerikos teisės tyrinėtojo Sanfordo Levinsono, būti amerikiečiu reiškia būti „susitarusios bendruomenės“ nariu, bendruomenės, kurioje atsidavimas laisvei, remiantis įstatymais, peržengdamas „prigimtinius“ rasės, religijos ir klasių barjerus pats įgyja „transcendentinę savybę“. S. Levinsonas teigia, kad šiuo atžvilgiu pagrindinė bendruomenės „sutartis“ yra Konstitucija [6, p. 5]. Vienas iš pagrindinių šių laikų veikalų, nagrinėjantis Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją, prasideda tokiu sakiniu: „Amerikiečiai garbina savo Konstituciją“ [7, p. 2]. Dažnai ji net laikoma šventa [8, p. 2]. Neretai teigiama, kad kažkuria prasme konstitucija „sukūrė“ amerikiečius; ji sukuria jų kaip politinės visuomenės identitetą. Amerikiečiai, kaip piliečiai, pripažįsta, kad mato savo, kaip visuomenės narių, dvigubą atvaizdą veidrodyje [9, p. 54], išvysdami visuomenės, kurią suformuoja ir sutvirtina konstitucija, ir panašios simbolinės galios priemonės, pavyzdžiui, vėliavos ir Nepriklausomybės deklaracijos, atvaizdą.

Kai kurių valstybių raidoje, atsižvelgiant į laikmečio ypatumus bei keliamus tikslus, konstitucijos, kaip simbolio ir kaip priemonės, prioritetai tarpusavyje kaitaliojosi.

Po antrojo pasaulinio karo siekiant reabilitacijos dėl karo padarinių buvo puoselėjami visuomenei patrauklūs universalieji tikslai (daugelyje šalių buvo įtvirtinami referendumai, plečiama rinkimų teisė ir t. t.), todėl šiuo periodu sustiprėja konstitucijos kaip simbolio prasmė.

XX amžiaus septintajame, aštuntajame dešimtmetyje sustiprėjo konstitucijos kaip priemonės prasmė. Esmė ta, jog minimu laikotarpiu kiekvienose valstybėse labai aiškiai susiformuoja grupinių interesų sistema. Grupinių interesų spektras labai platus – nuo idealistinio iki nusikalstamojo. Interesų grupės siekdamos savo tikslų konstituciją naudoja kaip priemonę. Čia iškyla keletas aspektų. Jų nenagrinėjant plačiau paminėtinos, kad ir tokios, kaip konstitucijos aiškinimas per veikiančius įstatymus ar poįstatyminius aktus. Apie tai labai nuosekliai yra kalbėjęs Egidijus Kūris [10]. Ta praktika yra labai gabi ir ji sumenkina konstitucijos kaip simbolio prasmę. Todėl šiuo atveju saugant konstituciją būtina kalbėti ne vien tik apie Konstitucinio Teismo veiklą, bet ir apie teisinės kultūros, teisinio išprusimo puoselėjimą.

Reikia pabrėžti, kad konstitucijos kartu reikalauja ir valdžios sau. Jų valdinga įtaka pasireiškia dviem kryptimis: 1) kultūriniais šaltiniais, kurie suteikia joms moralinę ir politinę valdžią ir stabilumą ir kuriems jos simboliškai atstovauja; 2) valdžios institucijoms, suteikiančioms joms teisinius įgaliojimus. Vargu ar konstitucija galėtų suteikti valstybinėms institucijoms valdžią, pati neturėdama jokios įtakos ir pagarbos.

Taigi konstitucijų simbolizmas vaidina didžiulį vaidmenį idėjas paverčiant realybe.

Kiek plačiau gilinantis į šį klausimą būtina susipažinti su keletu konstitucinio simbolizmo analizės aspektų. Teisė veikia ne tik per konkretų siekį (pvz., įstatymų priėmimai ir teismų sprendimų ar nuosprendžių paskelbimai ir kt.), tačiau taip pat ir per begalinę dviprasmybių, kurias galima įvairiai aiškinti, sistemą [11, p. 493]. Dėl simbolizmo teisėje atsiranda reikšmės dviprasmybių (priešingų aiškinimų to, kas yra pasakyta).

Taigi daugelyje teisinio simbolizmo tyrinėjimų pripažįstamas neapibrėžtai platus dviprasmiškų simbolių reikšmių išsišakojimas ir pabrėžiama simbolių šaltinių begalybė [12]. Teisiniuose tekstuose gausu simbolinių reikšmių, tai sukuria dideles aiškinimo galimybes. „Simbolių miškas“ apgaubia tuos, kurie jame gyvena, tad iškyla visos simbolinės informacijos suvokimo sunkumas, kuris kartais paskatina apskritai nesistengti susisteminti visą informaciją. Simbolinės reikšmės interpretacijos neveda prie aiškumo ir nuolatos yra kontraversiškos [12, p. 64].

Norint šiek tiek giliau įsiskverbti į simbolių mišką gali prireikti ir teisės ideologijos tyrinėjimuose vartojamos koncepcijų sistemos. Pavyzdžiui, gali būti naudinga susipažinti, kokie dviprasmiškų simbolių aiškinimai yra paplitę teisėje ir kartu sustiprinti ideologinės minties pripažintus faktus. Simbolinės institucijos, ritualų elementai arba tam tikros idėjos ir nuorodos, susijusios su konstitucine doktrina (arba joje pateikiamos), gali būti nagrinėjamos sąvokomis, kurias supranta piliečiai, taip sustiprinant ir galutinai aprašant politinės visuomenės, su kuria tie simboliai yra susieti, „esminės“ prigimties simbolius arba ideologinius įvaizdžius. Simboliai yra nagrinėjami ypatingais tikslais, suvokiant vaizduojamą realybę sociologiškai ir išsirenkant tas simbolių reikšmes, kurios yra svarbios.

Simbolių aiškinimo problema yra artima konstitucijos teisinės prigimties interpretavimo problemai. Yra teigiama, kad „teisės modernumas pasireiškia tuo, kad stengiamasi sukurti save kuriantį įstatymą“ [13, p. 116]. Anot Hanso Kelseno, teisės, kaip norminančios sistemos, ypatumas glūdi jos savybėje reguliuoti savo pačios kūrimą [14, p. 71, 221], t. y. teisė gali būti vaizduojama kaip save kurianti sistema. Nesvarbu, kokios yra bendros teisės supratimo problemos, tačiau taikant tą supratimą prie konstitucinės teisės kyla tikrai rimtų sunkumų. Konstitucijos iš tiesų gali reguliuoti savo pačių kūrimą įtvirtindamos tam tikras procedūras, kurių laikantis gali būti pakeistos jų nuostatos arba net visas rašytinis dokumentas.

H. Kelseno įvaizdyje pirmoji konstitucija istorijoje padėjo teisinės sistemos kaip visumos pagrindus. Remiantis H. Kelseno analize, jos normos nėra kilusios iš kitų teisinių normų; jos yra kilusios iš visuomenės kultūros, kuri yra tik pagrindinės normos idėja [15, p. 62].

Konstitucijos, tuo pat metu turinčios ir teisinę, ir moralinę, ir politinę prasmę, atlieka tilto arba kanalo vaidmenį, kurio viename gale yra visuomenės egzistavimo kultūrinės aplinkybės, o kitame – pozityvioji norma. Tai įrodo, kad konstitucijų turinys niekada nėra sutrauktas iki

konstitucijos dokumento lygio. Dalis konstitucijos yra išreikšta priimtinomis pozityviosios teisės formomis (pvz., teiginiai, esantys viename ar keliuose dokumentuose ir apibrėžiantys taisykles, teises, pareigas, normas, procedūras, formalias definicijas ir įpareigojimus, skirtus vyriausybės struktūroms). Kita dalis konstitucijos reikšmės negali būti išreikšta tradicinėmis teisinėmis formomis. Šiai daliai priklauso visuomenės simbolinis reprezentavimas tiek, kiek kultūra atspindi visuomenę, į kurią konstitucija apeliuoja kaip į valstybės valdžios pagrindą ir iš kurios ji gauna savo galią.

Konstitucijos, kaip simbolio, prasmę gali atskleisti labai daug reiškinių, pavyzdžiui, patys konstitucijos dokumentai, teismo sprendimai ir kiti profesionalūs ir neprofesionalūs tam tikrų konstitucijos aspektų komentarai, patvirtinti veikimo būdai, valstybės ir visuotinių reikalų tvarkymo tradicijos, konstitucinės teorijos ir konstitucijos istorijos literatūra, taip pat populiarūs (neprofesionalų) veikalai, neprofesionalų nuomonės apie konstituciją ir valdžią ir visuotiniai ritualai, procedūros, ceremonijos ir šventės, susijusios su valdžios funkcijų įgyvendinimu. Gali būti aptinkami ir „rašytiniai“, ir „nerašytiniai“ konstitucijos simbolių elementų variantai.

Dar 1928 m. savo klasikiniame esė Edwardas Corwinas rašė: „Šiais laikais įprasta išskirti (Jungtinių Valstijų) konstitucijos teisėtumą ir viršenybę, – tiesą sakant, pirmasis yra antrojo priešingybė, – vien dėl to, vartojant jos pačios terminiją, kad „ją priėmė Jungtinių Valstijų žmonės“. E. Corwinas išskiria dvi svarbias idėjas. Viena – vadinamoji, „pozityvioji“ teisės koncepcija, tai yra įstatymų leidėjai priima tam tikrus įstatymus kaip žmonių valios išraišką. Antra – pagrindinis įmanomas tų įstatymų šaltinis yra „tauta“, nes tauta yra pagrindinis įmanomas žmonių valios šaltinis [16, p. 151].

E. Corwinas taikliai pastebi, kad esminis veiksnys, įgalinęs konstitucinį dokumentą arba nedidelį kiekį dokumentų pasiekti pagrindinio įstatymo, kuris yra viršesnis už kitus, lygį buvo intelektualinis vystymasis. Pagal modernųjį pozityvų požiūrį, kuris pradėjo vyrėti bendrojoje teisėje XVIII a. pabaigoje ir XIX a., įstatymų leidėjas turi priimti konstituciją, o įstatymų leidėją, kuris turėtų didesnę įstatymų priėmimo galią nei „tauta“, kaip politinė visuma, būtų sunku įsivaizduoti. Konstitucijos, kaip viršiausio „tautos“ pozityvaus teisinio kūrinio, teorija įtvirtino kartu ir visuotinai priimto konstitucinio dokumento svarbos idėją; taip konstitucija pradėjo dominuoti kitų priimtų įstatymų atžvilgiu. Jau minėtoji „tauta“ yra valdomos populiacijos įvaizdis; ji palaiko teisėtą valdžią ir pati yra jos remiama.

Pavyzdžiui, kai kurie autoriai konstitucinės minties pradžią kildina iš prigimtinės teisės ir prigimtinių teisių idėjos, bendrųjų tradicijų, principų, siejamų su bendrąja teise ir dokumentiniais šaltiniais, tokiais kaip Didžioji laisvių chartija. Dažnai yra teigiama, kad valstybė šalia savo rašytinės konstitucijos turi dar ir nerašytinę [17, p. 19]. Taip pat yra manoma, kad dokumentinės konstitucijos sudarytojai suprato, kad šalia konstitucijos dokumento, kuriame jie pagrindė visuotinės valdžios principą [18, p. 1127], visada egzistuos nerašytiniai konstitucinės minties ir tradicijos elementai, jie taip pat numatė, kad dokumente užrašyta konstitucija apims ir nerašytinius elementus, kurie yra būtini jos reikšmei suvokti. Šituo požiūriu visuotinis suverenitetas nebuvo vienintelis konstitucijos valdžios pagrindas. Tačiau visiškai akivaizdu, kad nerašytieji konstitucijos elementai egzistuoja, įgyja prasmę ir statusą tik šalia dokumentinės konstitucijos, kurios turima valdžia yra „tautos“ kūrinys. Ir visa tai sustiprina Konstitucijos kaip simbolio prasmę.

Pripažinus nedokumentinius konstitucijos komponentus, egzistuojančius ideologijoje, pavaldėtose vertybėse ir teisinėse ir kultūrinėse tradicijose, kyla įdomių klausimų apie tai, kaip galėtų vykti visuotinis konstitucijos aiškinimas. Vieno požiūrio šalininkai teigia, kad dangi konstitucijos dokumento žodžiai negali būti suprasti be nuorodų į vertybių tradiciją, aiškinimų ir interpretacijų, glūdinčių dokumento išoriniame pasaulyje, tai konstituciją gali aiškinti tik tam tikrų ekspertų monopolis (pvz., konstitucinio teismo teisėjai), kurio nariai turi atitinkamą išsilavinimą. Tačiau požiūris, leidžiantis aiškinti konstituciją tik tam tikrą kvalifikaciją turintiems asmenims, nėra vienintelis. Pavyzdžiui, Ronaldas Dworkinas teigia, jog nėra priežasčių manyti, kad eiliniai piliečiai negali įsitraukti į vertybių, glūdinčių konstitucijoje, aiškinimą. Tačiau praktiniais sumetimais teisėjai sukuria konstitucijos aiškinimo monopolį. Visuotinio suvereniteto idėja prisitaiko prie šitos situacijos tiek, kiek teismai yra suprantami kaip

„tautos“ vertybių ir tradicijų, vienijančių „tautą“ kaip politinę bendriją ir užbaigiančių visuotinai priimtos dokumentinės konstitucijos reikšmę, saugotojai ir atstovai.

Galime sakyti, kad konstitucinė priežiūra išsaugojo Konstitucijos simbolį, o Konstitucijos simbolis išsaugojo konstitucinės priežiūros institutą, tikrindamas jų veiklą per nešališką praeities prizmę. Netgi šiandien turi šalininkų idėja apie save aiškinančios, save įteisinančios teisės egzistavimą [18, p. 8].

Didžiosios Britanijos konstitucija visuomenės, kurioje ji egzistuoja, prigimtį vaizduoja visiškai skirtingai nei įprasta Amerikos konstitucijoje.

Daugelis tyrinėtojų išskiria „Jungtinės Karalystės konstitucijos *ad hoc* bruožą ir pasigenda domėjimosi bendrais konstituciniais aspektais“ [19, p. 97]. Britanijos konstitucija, priešingai nei Jungtinių Valstijų konstitucija, nėra įsigalėjusi visuotinėje sąmonėje. Toks keistas ir ironiškas pasyvumas sužadina mintį, kad Britanija, neturėdama vieno konstitucijos dokumento, jos neturi apskritai. Užsienio stebėtojai yra priblokšti „politikų ir valstybės tarnautojų nesugebėjimo mąstyti konstituciškai“ [19, p. 126]. Galiausiai šis konstitucinis pasyvumas yra įsišaknijęs kultūriname įstatymų leidžiamosios valdžios viršenybės, susijusios su parlamento viršenybe, pripažinime. Jeigu parlamento suverenitetas reiškia tai, ką iš tiesų reiškia šie žodžiai, tai, anot Terence'o Daintitho, „nėra vietos jokiems konstituciniams principams, kadangi bet kokios valdžios, principo ar veiklos būdo įtvirtinimas visiškai priklauso nuo parlamento“ [20, p. 46]. Remiantis šiuo požiūriu, konstitucijos pamatas ir yra parlamento suverenitetas bei įstatymų leidžiamosios valdžios viršenybė. Daugumai konstitucijų tyrinėtojų šitokia situacija tapo pagrindine Britanijos valdžios galių aiškinimo teorine problema. Ši problema paprastai sprendžiama formuojant (arba per tam tikrus įstatymus, arba per tam tikrus teismo sprendimus) principus, kurie galėtų apriboti arba pakeisti parlamento suverenitetą. Siekiama rasti priemonių, kurios galėtų kontroliuoti besikeičiančius politinės daugumos siekius.

Britanijos konstitucija yra giliai įsišaknijusi į bendrosios teisės mintį. Vienas iš labiausiai stebinančių padarinių yra tai, kad konstituciniai dokumentai, kurie kitokiomis sąlygomis galėtų tapti pagrindiniais įstatymais, dabar yra traktuojami kaip jau egzistuojančios bendrosios teisės principų išraiškos. Anglijoje bendrosios teisės mintis suformavo ir tautos, ir profesionalią teisės filosofiją, kuri galiausiai tapo vieninteliu, pagrindiniu ir potencialiu pagrindinio įstatymo šaltiniu [21, p. 23].

„Senosios konstitucijos“ doktrina Anglijos teisinei ir politinei minčiai pateikė bendrąją teisę kaip teisę, egzistuojančią nuo neatmenamų laikų ir nekeičiamą, išskyrus tik tuos atvejus, kai viskas yra labai kruopščiai apsvarstoma, per tokius procesus atsiskleidžia bendruomenės išmintis, ši išmintis yra patikėta profesionaliems bendrosios teisės teisininkams ir būtinai turi būti išreikšta kaip teisės sutartinis pagrindas. Senosios konstitucijos doktrina buvo galingas ginklas kovojant prieš karalių galią, kadangi, anot G. Pococko, ji įgalino bendrosios teisės atstovus įrodyti, kad visos karalystės politinės valdžios kilo iš neįsivaizduojamai senų kultūrinių šaltinių, kurie vis dar egzistuoja nesulaužytoje teisės tradicijoje [21, p. 186].

D. Cooley viename pirmųjų savo garsaus kūrinio „Konstituciniai apribojimai“ puslapių trumpai apibrėžia konstituciją kaip „Normų ir elgesio taisyklių, kuriomis naudojantis įgyvendinamos suverenumo galios, rinkinį“. Vėliau jis grįžta prie tos pačios temos ir pateikia detalesnį paaiškinimą:

„Kas yra konstitucija ir kas yra jos objektas? Lengviau būtų pasakyti, kas ji nėra negu tai, kas ji yra. Tai ne bendruomenės pradėjimas, tai ir ne privatinų teisių kilmė; tai ne teisės šaltinis, tai ir ne pradinė valdžios stadija; tai ne asmeninių ar politinių laisvių priežastis, tai jos padarinys; žmonėms ji nesuteikia jokių teisių, bet yra jų galios kūrinys, tai priemonė, skirta jų patogumui. Konstitucija, skirta apginti jų teises ir galias, kurios egzistavo dar prieš sukuriant konstituciją, yra tik politinės valdžios karkasas, ji būtinai paremta dar prieš ją atsiradusiomis įstatymų, teisių, įpročių ir minties modelių sąlygomis. Ji nėra primityvi, viskas joje yra kilę iš žinomų šaltinių. Ji numano egzistuojant organizuotą visuomenę, įstatymus, tvarką, nuosavybę, asmeninę laisvę, pagarbą politinei laisvei ir protą, žinantį, kaip ją apsaugoti nuo tironijos pinklių. Rašytinė konstitucija kiekvienu atveju yra valdžios galių apribojimas, esantis tar-

pininkų rankose. Niekada nebuvo rašytinės respublikos konstitucijos, kuri valdininkams suteiktų visas beribes ir neapibrėžiamas galias, slypinčias kiekvienoje tautoje“ [22, p. 186].

Šis sąvokos paaiškinimas apibrėžia „konstitucijos kaip priemonės“ ir „konstitucijos kaip simbolio“ prasmę.

Šiuolaikiniame mąstyme, pagrįstame mokslu ir jo pasiekimais, žodis „priemonė“ reiškia ateitį ir dalykus, kurie toje ateityje turi būti padaryti. Daroma prielaida, kad žmogus yra savo likimo kalvis ir pats suteikia norimą formą dalykams ir įvykiams. Šiuo požiūriu, Konstitucija yra tautos galios – suvereniteto priemonė, skirta siekti progreso.

Tačiau dažnai konstitucinis simbolizmas žvelgia į praeitį ir sieja valdžią su sąvokomis, kurios atsirado daug anksčiau už patį mokslą ir jo tikėjimą tam tikrų įvykių nuspėjamumu bei kontroliuojamu priežastingumu. Jau egzistuojančios tvarkos patvirtinimas primena pirmąsio žmogaus chaotiškos visatos baimę ir prasmės, saugumo ieškojimą tradicijos, magijos, fetišų ir tabu prieglobstyje. Konstitucija, kaip priemonė, suteikia viešajai valdžiai galių ir ją nukreipia norima linkme. Konstitucija, kaip simbolis, nuo viešosios valdžios, kuri nors ir įtartina, bet būtina, apsaugo asmeninius interesus arba vertybes.

Daugelio valstybių konstitucijos, kaip tautos valdymo priemonės, skirtos pasiekti didesniems tikslams, aspektas atsiskleidžia jau pačioje jos pradžioje: pavyzdžiui, Jungtinių Valstijų konstitucijoje sakoma „Mes, Jungtinių Valstijų Tauta, norėdami sukurti stabilesnę sąjungą, užtikrinti teisingumą, garantuoti šalies saugumą, apginti, kelti bendrą gerovę ir išsaugoti teisę į laisvę sau ir ateinančioms kartoms, skelbiame šią Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją“.

Panaši mintis įtvirtinta ir 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Konstitucijos preambulėje, kurioje sakoma:

Lietuvių tauta

- prieš daugelį amžių sukūrusi Lietuvos valstybę,
- jos teisinius pamatus grindusi Lietuvos Statutais ir Lietuvos Respublikos Konstitucijomis,
- šimtmečiais atkakliai gynusi savo laisvę ir nepriklausomybę,
- išsaugojusi savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius,
- įkūnydama prigimtine žmogaus ir Tautos teisę laisvai gyventi ir kurti savo tėvų ir protėvių žemėje – nepriklausomoje Lietuvos valstybėje,
- puoselėdama Lietuvos žemėje tautinę santarvę,
- siekdama atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės, atgimusios Lietuvos valstybės piliečių valia, priima ir skelbia šią Konstituciją.

„Rašytinės konstitucijos įtvirtina pagrindinius principus, tačiau principai susiformavo anksčiau nei rašytinės konstitucijos, o konstitucija sukurta ne tam, kad viską mums duotų, bet tam, kad apgintų mūsų jau turimas prigimtines teises“ [23, p. 29].

Konstitucija, kaip simbolis, buvo masių proto rezultatas. Iš tiesų konstitucijos simboliškos prasmės numatymas yra senesnis nei pati konstitucija.

Konstituciją vadinant simboliu iškart kyla klausimas, kieno tai simbolis. Pradžioje simbolis atliko tik dekoratyvinę funkciją: tai buvo simbolis pagarbos išmintingiems politikams, sukūrusiems tokį nuostabų aktą, kaip Konstituciją. Tačiau laikui bėgant didelio politinio pasiekimo simbolis tapo nepasitikėjimo arba pasitikėjimo politiniu procesu simboliu.

Konstitucinis simbolis radikaliai skiriasi nuo konstitucinių priemonių. „Tai, kas yra simbolis daugumai, tampa priemone mažumai, o tai dar geriau įkūnija tokį simbolį“ [24, p. 175].

Įstatymų leidžiamosios valdžios požiūriu, konstitucija patyrė tokias raidos pakopas: 1) tautos valdymo priemonė, tautos valdžios šaltinis; 2) garbinamas objektas, vertinamas daugiausiai dėl kliūčių sudarymo valdžiai; 3) tam tikros mažumos interesų, besistengiančių išvengti nacionalinės valdžios galių, gynimas. Kitaip tariant, nuo konstitucinės priemonės iki konstitucinio fetišo, iki konstitucinio tabu ir vėl iki konstitucinės priemonės, nors tai ir buvo negatyvi tam tikrų ypatingų interesų priemonė, o ne teigiama tautos valdymo priemonė [24, p. 177].

Privalu suvokti konstituciją kaip simbolį ir suderinti ją su konstitucija kaip priemone.

Išvados

1. Konstitucijos įgyvendinimo procese labai svarbu ją suvokti kaip priemonę ir kaip simbolį. Šios konstitucijos savybės viena kitą papildo, bet kartais ir tarpusavyje prieštarauja.
2. Tai, ką konstitucijos atskleidžia apie politinės visuomenės, kurioje jos yra priimtos, prigimtį, negali būti atskleista vien tik taisyklių rinkiniais arba teisinėmis normomis. Tai pasiekama konstitucijos kaip simbolio turiniu.
3. Konstitucijų kaip simbolio vaidmuo itin svarbus idėjas paverčiant realybe.
4. Kai kurių valstybių raidoje konstitucijos, kaip simbolio ir kaip priemonės, prioritetai tarpusavyje kaitaliojasi. Tai priklauso nuo laikmečio ypatumų bei keliamų tikslų.

LITERATŪRA

1. **Smith S., Brazier R.** Constitutional and Administrative Law. – London, 1989.
2. **Thompson B.** Textbook on Constitutional and Administrative Law. – London, 1993.
3. **Cerullo R. A.** Sociopolitical Control and the structure of National Symbols: the Empirical Analysis of National Anthems. – London, 1989.
4. **The Early** History of the Tradition of the Constitution. – London, 1915.
5. **Corwin E. S.** The Constitution as Instrument and as Symbol. 1976. P. 24–28, **Foley M.** The Silence of Constitutions. – London, 1989. P. 37.
6. **Lewinson S.** Constitutional Faith, Princeton. – New York, 1988.
7. **Sunsistein C.** The Partial Constitution. – Cambridge: Mass, 1993.
8. **Erlly T. C.** The Constitution as Scripture. 1984.
9. **Althusser L.** Ideology and Ideological State Apparatuses in Essays in Ideology. – London, 1984.
10. **Kūris E.** Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. – Vilnius, 2002. P. 28–29; **Kūris E.** Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai „Lietuvos Konstitucinė teisė“. – Vilnius, 2001. P. 285.
11. **Sapir E.** „Symbols“ in Encyclopedia of the Social Sciences. – New York, 1954.
12. **Fitzpatrick P.** The Mythology of Modern Law. – London, 1992.
13. **New** Directions in Legal Theory. – Edinburgh, 1993.
14. **Kelsen H.** The Pure Theory of Law. – Berkeley: Col, 1967.
15. **Kelsen H.** The Functions of a Constitution; **Tur R. and Twining W.** Essays on Kelsen. – Oxford, 1986.
16. **Corwin E. S.** „The Higher Law“ Background of American Constitutional Law // Harvard Law Review. 1928.
17. **Grey C.** The Origins of the Unwritten Constitution: Fundamental Law in American Revolutionary Thought // Stanford Law Review. 1978. Vol. 843.
18. **Sherry S.** „The Founders“ Unwritten Constitution // Law Review. – University of Chicago, 1987. Vol. 54.
19. **Foley M.** The Science of Constitutions. – London, 1989.
20. **Daintith T. C.** Political Programmes and the Content of the Constitution. – London, 1989.
21. **Pocock G. A.** The Ancient Constitution and the Federal Law. – Cambridge, 1987.
22. **Cooley C.** Constitutional Limitations. – New York, 1971.
23. **London A. M.** Speech at Topeka. – New York, 1936.
24. **Loss R.** Corwin on the Constitution. – London, 1982.

Constitution as Symbol and as Instrument

Prof. Alvydas Pumputis

SUMMARY

Constitution most often is interpreted as a summation of regulations concerning governmental institutions. However, what a constitution reveals about the nature of the political society it came from, cannot be demonstrated by the collection of standards or rules of law only. This is achieved by the contents of a constitution as a symbol.

No contemporary form of law can cover all the information a constitution contains. Thus the role of a constitution as a symbol is expressed.

It is very important to perceive a constitution as a symbol and as an instrument. Those features of a constitution complement each other but sometimes they contradict.

